

12.00.01- укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча «Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктан аялдардырды сактоо жана коргоонун теориялык-укуктук негиздери» аттуу темадагы юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунушталган Кудаярова Барнохан Анваровнанын диссертациясына **биринчи расмий оппонент юридика илимдеринин доктору, доцент Жумабекова Турдукан Абдыкарыевнанын**

П И К И Р И

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий, жалпы мамлекеттик программалар (практиканын жана илимдин, техниканын өнүгүү таламдары) менен байланышы.

Үй-бүлөдөгү зордук-зомбулукка каршы күрөшүү боюнча мыйзамга ылайык, Кыргызстан КМШ өлкөлөрүнүн ичинен биринчилерден болуп жеңүү жаатында үй-бүлөлүк зомбулук мыйзамдарды кабыл алган.

Кыргыз Республикасында эркектер жана аялдар бирдей укуктарга жана эркиндиктерге аларды ишке ашыруу үчүн тең мүмкүнчүлүктөргө ээ. Мамлекеттин негизин үй-бүлө түзөт. Үй-бүлө, мыйзам менен белгиленген нике курагы жеткен эркек менен аялдын өз ара макулдугу менен түзүлөт. Никенин катталуусу мамлекет тарабынан жүргүзүлөт. Үй-бүлө жана никеде күйөө жана аял бирдей укуктарга жана милдеттерге ээ. Бул конституциялык жоболор Кыргызстандын демократияга жана укуктун үстөмдүгүн камсыздоого болгон умтулушун чагылдырат.

Жаңы мыйзамдын эң негизги жетишкендиги болуп жаңылануу болду, ал жерде үй-бүлөлүк зомбулук (анын ичинде аялдарга карата) мамлекеттик маселеси, мамлекеттик органдардын, субъекттердин ыйгарым укуктары аныкталат бул маселелер боюнча укуктук мамилелер, үй-бүлө боюнча статистиканын өзүнчө түрү зордук-зомбулук, ж.б.

Заманбап коомдогу актуалдуу маселелердин бири үй-бүлөдөгү зомбулук. Бул көйгөй көп кырдуу жана татаал маселе болуп саналат. Дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүндө ал кандайдыр бир түрдө бар. Кыргызстанда аялдарга карата үй-бүлөлүк зомбулук күчөп, анын социалдык-психологиялык кесепеттери дагы деле коом тарабынан тааыла элек.

Үй-бүлөлүк зомбулукка каршы күрөшүү боюнча мыйзамдарды талдоо иштеп жаткан коопсуздукту жана коргоо механизмдерин чыңдоо зарыл экенин көрсөтүп турат үй-бүлөлүк зомбулуктан, ошондой эле сот сыяктуу жаңы коргоо механизмдерин киргизүү чектөөчү жана коргоочу чаралар, тобокелдикти баалоо механизми.

Ошондой эле үй-бүлөлүк зомбулуктун курмандыктарын соттук коргоонун тартибин өзгөртүү керек анткени мындай иштер боюнча дооматтар соттор тарабынан жалпы тартипте каралат, мүнөздөлгөн

*Одгов на письмо в ДС/39 от 11.03.2023
уч. секретарь г.ю.н. Жумабекова*



жарандык процесстин эрежелери бюрократизм, мамлекеттик алымды төлөө зарылдыгы ж.б. Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгелүү болуп саналат.

2. «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарынын чегиндеги илимий натыйжалары.

Кудаярова Барнохан Анваровнанын өзүнүн кандидаттык диссертациясында 6 натыйжадан турган корутундуну коомдук коргоого алып чыккан. Натыйжалары диссертацияда жана афторефератта берилгенден кийин, аларды бул жерде кайталап отуруунун кажети жок деп эсептейм. Ошондуктан мында ошол натыйжалардын маңызына жана мазмунуна жалпы баа берилет.

Изденүүчүнүн илимий натыйжаларын диссертациянын максаты жана ага жетүү жолдорун аныктаган маселелер, жана ошондой эле диссертациянын түзүмдүк композициясы менен дал келип, илимий изилдөөнүн маңызы менен мазмунун толук чагылдырышкан деп бааласа болот.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук Аттестациялык Комиссиянын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө» 2022-жылдын 18-январындагы № 12 жобосунун кандидаттык диссертацияга коюлган талаптарынын чегинде даярдалгандыгы шек жаратпайт.

3. Диссертациялык иштеги ар бир натыйжанын (илимий жобонун), жыйынтыктардын жана корутундулардын негиздүүлүк жана ишенимдүүлүк деңгээли.

Изденүүчүнүн диссертациясынын максаты, түзүлүшү жана анда иштеп чыккан жыйынтыктары менен корутундулары илимий эмгектин жана андагы изилдөө ишинин ички бүтүндүгүнө н кабар берет.

Ушуга байланыштуу, изденүүчү тарабынан алынган илимий натыйжалар жалпы жонунан тиешелүү деңгээлде даярдалган, негиздүү жана ишенимдүү деген баага жооп берет.

Анткени диссертанттын илимий жыйынтыктары жана корутундулары Кыргыз Республикасында аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоонун теориялык проблемаларына арналган комплекстүү монографиялык изилдөөлөрдүн бири болуп саналат. Үй-бүлөлүк зомбулуктун укуктук табияты олуттуу теориялык өнүгүүгө жана классификацияга дуушар болгон, атап айтканда:

- автор үй-бүлөлүк зомбулук түшүнүгүнүн аныктамасын сунуштайт. Үй-бүлөдөгү зомбулукту системалаштыруу жана структуралаштыруу аркылуу дифференциялоонун теориялык жана методологиялык зарылчылыгы далилденет;

- үй-бүлөдөгү сексуалдык зомбулукка автордук аныктама жана анын мүнөздүү белгилери иштелип чыккан;

- аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо боюнча эл аралык жана ата мекендик тажрыйба жалпыланган;

- үй-бүлөлүк жашоонун мейкиндик чектөөсүн кеңейтүү зарылчылыгы аргументтелген;

- аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо боюнча мамлекеттик укуктук саясаттын негизги багыттары аныкталган;

- аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоого жана коргоого багытталган профилактикалык иш-чараларды өркүндөтүү, ошондой эле бул чараларды ишке ашыруучу маанилүү органдар катары жергиликтүү комитеттердин статусун жогорулатуу боюнча сунуштар иштелип чыкты жана далилденди.

4. Диссертациялык иштеги ар бир илимий натыйжанын (жобонун), жыйынтыктардын жана корутундулардын жаңылык деңгээли.

Кудаярова Барнохан Анваровнанын кандидаттык диссертациясынын

1- натыйжа. Жаңы, анткени диссертант биринчи жолу аялдарга карата үй-бүлөлүк зомбулук кылмыш катары эсептелбей, кыргыз элинин тарыхый калыптанып калган маданий, улуттук жана диний салттарына негизделген патриархалдык-феодалдык түзүлүштүн чагылышы болгон деп аргументтеди.

2 - натыйжа. Жаңы, анткени диссертант аялдарга карата үй-бүлөлүк зомбулукка автордун аныктамасы сунуштады - адамдын укукка каршы жана коомдук коркунучтуу, адамдын кадыр-баркын басмырлаган жана жабырлануучуну аялуу абалга келтирген - финансылык, сексуалдык, физикалык, эмоционалдык же башка жүрүм-туруму. Бул жүрүм-турум физикалык күч колдонууну гана эмес, жабырлануучуга таасир этүүнүн башка түрлөрүн да камтыйт деп аргументтеди.

3 - натыйжа. Жаңы, анткени автор эл аралык деңгээлде аялдарга карата зомбулуктун бардык түрлөрүн жоюу боюнча Конвенцияны кабыл алууну сунуштады, ал бул конвенциянын бардык катышуучулары үчүн аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо боюнча чараларды бириктирет.

4 - натыйжа. Салыштырмалуу жаңы, диссертациянын автору аялдардын статусу боюнча комиссиянын жана аялдарга карата дискриминацияны жоюу боюнча комитеттин функцияларын кеңейтүүнү, мамлекеттердин өз милдеттенмелерин аткаруусуна мониторинг жүргүзүү менен чектелбестен, алардын аткарбаганы үчүн жаза чараларын аныктоону сунуштады.

5 - натыйжа. Жаңы, автор жергиликтүү комитеттердин статусун жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде туруктуу башкаруу органдарына айландыруу аркылуу жакшыртууну сунуштады.

6 - натыйжа. Жаңылыгы аялдарды зомбулуктан коргоонун натыйжалуу системасын түзүү үчүн параллелдүү институттук реформаларды жана практикалык чараларды киргизүү маанилүү шарт болуп саналат.

5. Диссертациядагы алынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо

Изилдөөнүн түзүмү коюлган максаттар жана милдеттер, материалдар менен натыйжалардын логикалуу жана ырааттуу берилүүсү менен шартталды. Диссертациялык изилдөөдө алынган илимий-методикалык жана юридикалык натыйжалар диссертанттын жекече аракеттеринин жана изденүүлөрүнүн натыйжасында келип чыкты.

6. Изденүүчүнүн алган натыйжаларынын тиешелүү актуалдуу маселелерди, теориялык жана колдонмо милдеттерди чечүүгө багытталышы

Коргоого коюлган Кудаярова Барнохан Анваровнанын диссертациясы бул Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгууга жана ошондой эле теориялык жана колдонмо милдеттерди чечүүгө арналган.

Диссертацияда айтылган тыянактар жана сунуштар үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоону камсыз кылуу чөйрөсүндө мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мыйзам чыгаруу жана мыйзам колдонуу ишмердигинде; орто жана жогорку окуу жайларында укуктук сабактарды окутууда колдонулушу мүмкүн.

Колдонуулган чөйрөсү бул мамлекет жана укук теориясы; конституциялык укук; муниципалдык укук; кылмыш-жаза мыйзамы жана криминология.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, натыйжаларынын жана жыйынтыктарынын жарыялануусун ырастоо

Диссертациялык иштин негизги жоболору, натыйжалары жана жыйынтыктары изденүүчүнүн 16 илимий эмгектеринде чагылдырылган.

1. **Кудаярова, Б.А.** Права женщин в общественной и политической жизни [Текст] / Б.А. Кудаярова, А.Асанов // Вестник МНУ №1 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2021-1.pdf>, 93-95 с.
2. **Кудаярова, Б.А.** Защита имущественных прав женщин и детей путем заключения брачного договора [Текст] / Б.А. Кудаярова, К.К. Юлдашов // Известия ВУЗов Кыргызстана №: 6, Год: 2021 DOI:10.2IVK.2019.45. <http://www.science-journal.kg/ru/journal/2/archive/15314> 557, 131-135 с.
3. **Кудаярова, Б.А.** Балалуу аялдардын эмгек мыйзамында укуктарын коргоо. [Текст] / Б.А. Кудаярова, М.С.Чонатаева // Вестник МНУ №1 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-1.pdf> , 259-261 с.
4. **Кудаярова, Б.А.** Балдарга болгон зомбулуктун актуалдуу маселелери. [Текст] / Б.А. Кудаярова, М.С.Чонатаева // Вестник

- МНУ №1 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-1.pdf> , 262-265с.
5. **Кудаярова, Б.А.** Байыркы дуйнодо феминизмдин жана аялдын укуктук статусун келип чыгышынын тарыхы. [Текст] / Б.А. Кудаярова, К.К. Юлдашов, М.С.Чонатаева // Вестник МНУ №3 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2022/10/vestnik-2022-3.pdf>, 219-223 с.
 6. **Кудаярова, Б.А.** Руханий адеп-ахлактык тарбия уй-булодон башталат. [Текст] / Б.А. Кудаярова, Ш.И. Мадышева // Вестник МНУ №4 выпуск 2022 год. ISSN 1694-5913 <https://mnu.kg/wp-content/uploads/2023/02/vestnik-%E2%84%964-2022.pdf>, 223-225 с.
 7. **Кудаярова, Б.А.** Некоторые теоретические подходы к вопросу об изучении института семьи [Текст] / Б.А. Кудаярова, Ш.И. Мадышева // Научный журнал Тенденции развития науки и образования № 82-4, 2022 год, <https://elibrary.ru/item.asp?id=48071128> , 81-86 с.
 8. **Кудаярова, Б.А.** Содержание понятия «насилие в семье» [Текст] / Б.А. Кудаярова // Научный журнал Тенденции развития науки и образования №: 88-4, Год: 2022, <https://elibrary.ru/item.asp?id=49410624> , 43-47 с.
 9. **Кудаярова, Б.А.** О международном законодательстве по противодействию семейному насилию [Текст] / Б.А. Кудаярова // Научный центр «LJournal» Сборник научных трудов по результатам III международной научно-практической конференции «Новое поколение: достижения и результаты молодых ученых в реализации научных исследований» 5 января 2023, Саратов, <https://elibrary.ru/item.asp?id=53815011&pff=1> , 18-22 с.
 10. **Кудаярова, Б.А.** Семья как комплексный институт права [Текст] / Б.А. Кудаярова // Научный журнал Тенденции развития науки и образования №:96-5, Год: 2023, <https://doicode.ru/doifile/lj/96/lj042023p5.pdf> , 164-167 с
 11. **Кудаярова, Б.А.** Истоки криминального насилия в семье [Текст] / Б.А. Кудаярова // Евразийский юридический журнал 8 выпуск - 2023 год, <https://eurasianlaw-journal.ru/> 256-258 с.
 12. **Кудаярова, Б.А.** Факторы семейного насилия в КР [Текст] / Б.А. Кудаярова // Сборник научных трудов по результатам VII международной научно-практической конференции Новое поколение: достижения и результаты молодых ученых в реализации научных исследований 5 ноября 2023, Екатеринбург, <https://doicode.ru/doifile/npdrmuvrni/7/npdrmuvrni11.2023.pdf> 25-29 с.
 13. **Кудаярова, Б.А.** Ооганстан Республикасында аялдардын укуктарынын актуалдуу маселелери [Текст] / Б.А. Кудаярова, М.Б.Умурзакова // Вестник МНУ №1 выпуск 2023 год. ISSN 1694-5913 https://mnu.kg/wp-content/uploads/2024/02/vestnik_1_2023-pechat.pdf, 99-104 с.

14. **Кудаярова, Б.А.** Балдарды зомбулуктан сактоодо жана коргоодо прокуратуранын ролу [Текст] / Б.А. Кудаярова, М.Б.Умурзакова // Вестник МНУ №3 выпуск 2023 год. ISSN 1694-5913 https://mnu.kg/wp-content/uploads/2023/06/vestnik-3_2023_inter.pdf, 278-279 с.
15. **Кудаярова, Б.А.** Үй-бүлөлүк коопсуздуктун жалпы теориясы жөнүндө [Текст] / Б.А. Кудаярова, Г.К.Кулдышева, К.К.Юлдашов // Научный журнал Известия ВУЗов Кыргызстана №4 2024-год, август.
16. **Кудаярова, Б.А.** Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуунун укуктук механизмдерин өркүндөтүү жөнүндө [Текст] / Б.А. Кудаярова, Г.К.Кулдышева // Научный журнал Известия ВУЗов Кыргызстана №4 2024-год, август.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

Кудаярова Барнохан Анваровнанын авторефераты диссертациянын мазмунуна толугу менен шайкеш келип, негизги жоболорду, корутундуларды жана натыйжаларды чагылдырат. Авторефератта мазмуну дал келген кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмеси бар. Автореферат Кыргыз Республикасынын УАКтын талаптарына жооп берет.

9. Диссертациянын мазмуну жана жазылышы боюнча кемчилдиктери.

Ошол эле учурда диссертациянын айрым жоболору, корутундулары жана сунуштары иштелип чыгып, кененирээк чагылдырылышы керек.

Биринчиден, автор, коргоонун 6-пунктунда, “Укуктук билим берүү жана агартуу – аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан коргоо механизмдин негизги багыттары” деп белгилейт. Бирок, автор конкреттүү механизмдерди сунуш кылбайт бул сунушту ишке ашыруу;

Экинчиден, автор Автор өз эмгегинде акыркы 5 жылдын статистикалык маалыматтарын толук берген эмес. Ошол эле учурда гендердик мүнөздөгү кылмыштардын жана жоруктардын статистикасы азайбай, тескерисинче жеке керсеткучтер есушун керсетуп жатат. 2020-жылы Сузакта аялды кордогон ачыктан ачык иш, 2021-жылдын апрель айында болгон 27 жаштагы Айзада Канатбекованын уурдалышы жана андан кийин өлтүрүлүшү, Жайыл райондук ички иштер бөлүмүнүн имаратындагы киши колдуу болгон Бурулай Турдаалы кызынын өлүмү жана башка көптөгөн зомбулук фактылары аялдар менен кыздардын зордук-зомбулукка алсыздыгынын ачык далили болуп калды. Мыйзам чыгаруу жана башка кабыл алынган механизмдер коопсуздукту, мыйзамдуулукту, басмырлоого негизделген кылмыштардын жана укук бузуулардын алдын алууну толук камсыз кылбагандыгынын дагы бир мисалы эмес. Биздин оюбузча, айрым иштерди кароо жана бул

проблемаларды чечуунун конкреттуу жолдорун сунуш кылуу ишти практикалык жактан байытар эле.

Үчүнчүдөн, автор заманбап мыйзамдарды талдап, 3-баптагы Кыргыз Республикасында аялдарды үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо боюнча алдын алуу чараларынын ролун карап чыгып, үй-бүлөлүк зомбулукка кабылган адамдарга жардам берүүнүн конкреттүү жолдорун сунуш кылбайт. Биздин оюбузча, натыйжалуу сунуштар ишти практикалык жактан байытар эле.

Ошону менен бирге, аталган кемчилдиктер жана сын-пикирлер диссертациянын натыйжаларын, иштин актуалдуулугун жана маанилүүлүгүн оң баалоого маанилүү тоскоол боло албастыгын дагы белгилемекмин.

Негизинен Кудаярова Барнохан Анваровнанын диссертациялык изилдөөсү актуалдуу, коюлган талаптарга жооп берген, жогорку квалификациядагы эмгек экендиги талашсыз.

10. Диссертациянын «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарына туура келиши

Кудаярова Барнохан Анваровнанын «Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк зомбулуктан аялдарды сактоо жана коргоонун теориялык-укуктук негиздери» аттуу темадагы 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши өз алдынча жазылган жана толугу менен бүткөн изилдөө болуп, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук Аттестациялык Комиссиянын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө» талаптарына толук жооп берет.

Диссертант Кудаярова Барнохан Анваровна 12.00.01- укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

**Биринчи расмий оппонент
юридика илимдеринин доктору, доцент,
Кыргыз Республикасынын
Улуттук илимдер академиясынын
мамлекет жана укук
институтунун
улук илимий кызматкери**

Жумабекова Т.А.

Подпись Жумабековой Т. А. завершено.
Ученый секретарь ИИГА Жумабекова Т.А.
Жумабекова Т.А.

